Een diefstal in Eemnes

JAN OUT

In het gemeentearchief van Eemnes bevindt zich de volgende aantekening: “Hof van Assisen, 14 MEI 1827. Veroordeling van Jan Kuiper, varensgezel, en Jacobus Blom, wolkammer, wegens diefstal door meer dan 1 persoon gepleegd in december 1826 te Eemnes-Buiten.
De eerste persoon wordt veroordeeld tot geseling en brandmerk op een schavot met de strop om de hals, aan de galg vastgemaakt, en tot 10 jaar confinement in een rasp- of tuchthuis.
De tweede persoon tot ter pronkstelling op een schavot gedurende een kwartier en 6 jaar confinement. Aanplakking van het vonnis onder andere in Eemnes.”[1]

In juli 1810 werd het Koninkrijk Holland bij Frankrijk ingelijfd en werd de Franse rechterlijke organisatie ingevoerd. De huidige provincie Utrecht vormde samen met Noord-Holland het Departement van de Zuiderzee met Amsterdam als hoofdplaats. Daar hield op gezette tijden het Hof van Assisen, tegenwoordig zouden we het Gerechtshof zeggen, zitting.
Dit bleef na de verzelfstandiging van Nederland in 1813 gewoon bestaan en werd pas in 1838 omgevormd tot het huidige rechtsstelsel.[2]

De misdadigers van de diefstal in Eemnes zaten in Utrecht gevangen, maar werden voor de rechtspraak naar Amsterdam vervoerd. Daar was ook de executie van het (zware) vonnis. Dat de eis en het vonnis zo zwaar waren, kwam door het feit, dat beiden recidivist waren en al eerder één of meer veroordelingen hadden gehad. Jan Kuiper bijvoorbeeld was in juli 1815 bij "herhaling van misdaad" veroordeeld. Hij werd in juli 1826 uit het rasp- en tuchthuis ontslagen. Hij ging dus snel weer in de fout! Dit keer door diefstal te plegen in de stad Utrecht (3 inbraken) en in Eemnes (één diefstal in de boerderij op Wakkerendijk 120 bij de weduwe Marretje Roodhart-Zwaan).
De uitvoering van het vonnis vond plaats in Amsterdam, waar de galg stond opgesteld. Dat was niet meer op de Dam, maar sinds koning Lodewijk Napoleon het stadhuis als paleis in gebruik had genomen, vonden de terechtstellingen bij de Waag op de Nieuwmarkt plaats.
Daar vonden dus de ter pronkstelling (met de strop om de hals en vastgemaakt aan de galg), de geseling en het brandmerken plaats. Uitgevoerd door de beul en in het openbaar, zodat ieder gewaarschuwd werd, dat misdaden zwaar werden gestraft.

Veroordeelden in het Rasphuis te Amsterdam.

Ter geruststelling aan naamgenoten: deze Blom en Kuiper waren geen Eemnessers; zij woonden in de stad Utrecht!
Een aantal basisschoolkinderen heeft in juni op school een project van Kunstcentraal gehad over rechtspraak met als titel: “Vandaag wordt er recht gesproken”. Daarvoor had ik, na inzage in de oorspronkelijke dossiers in het Noord-Hollands archief in Haarlem, deze (deels) Eemnesser zaak voor de kinderen als vertelling geschreven. Het is wellicht ook voor onze HKE-leden een appetijtelijk stukje historie.

"Opstaan: de rechtbank," roept de gerechtsbode met luide stem. Iedereen staat op en een oude rechter komt binnen. Onder een arm draagt hij een dik pak papieren. "U kunt gaan zitten!"
De rechter kijkt de zaal in naar de 2 mannen op het beklaagdenbankje. Hij kijkt in zijn papieren; het zijn de 36-jarige Jan Kuiper, vroeger scheepsknecht nu

koopman van beroep, en de 26-jarige Jacobus Blom, van beroep wolkammer en wever. Beiden wonend in Utrecht. Hij zucht: in zijn papieren leest hij, dat ze beiden al eens eerder veroordeeld zijn!
Daarachter ziet hij de getuigen zitten. Links een vrouw. O, ja, dat is vrouw Marretje Roodhart-Zwaan, uit Eemnes, die gisteren haar verklaring aflegde. Daarnaast zitten de mannen uit Utrecht, waarbij de verdachten ingebroken hebben.
De Officier van Justitie is begonnen met het voorlezen van de aanklacht. Hij heeft het over misdaden, bepaald in de artikelen 56, 384 en 386 van het Wetboek van Strafrecht.
De twee verdachten schuifelen zenuwachtig op hun bankje. Het is niet de eerste keer, dat ze voor de rechter staan en ze weten dat dan de straffen niet "mals" zullen zijn!
Als de Officier is uitgesproken, krijgt de verdediger het woord. 't Zijn bekende woorden: een slechte jeugd gehad, armoede, honger en een vader die dronk! Ja, denkt de rechter: dat hebben er zoveel, daar hoef je nog niet perse het slechte pad van op!
Dan vraagt hij de getuigen, of zij nog iets willen toevoegen of verbeteren aan hun verklaringen. Vrouw Roodhart steekt haar hand op. Ze is blij, dat ze het woord krijgt. Ze gaat staan.
"Edelachtbare, ik wil u nog even vertellen hoe ze me beroofd hebben, terwijl ik zo goed van vertrouwen was! Ze kwamen een paar dagen voor de Kerst aan mijn deur met de vraag of ik nog chocolade wilde kopen. Nou, edelachtbare, u mag gerust weten, dat ik een snoeper ben! Ik bestelde dus een half pond chocola. Toen ik geld ging halen, liep de kleinste met mij mee. Die lange bleef in het voorhuis wachten. Daar had ik juist drie rode doeken opgevouwen, die ik gewassen en gestreken had. Ze lagen op een tafeltje.
Ik betaalde de chocola en liet de twee mannen uit. Meteen, eigenlijk, zag ik dat mijn doeken weg waren. Ik rende de mannen achterna en schreeuwde, dat ze mijn doeken terug moesten geven. Anders zou ik de diender erbij halen. Toen lichtte die lange zijn hoed op en haalde er de doeken onder te voorschijn.
Bedoelt u deze soms, dame? Nou, die heb ik net voor 2 schelling van een matteman (=stoelenmatter) gekocht. Daarna is die er snel vandoor gegaan. Kijk zo! En toen renden beide mannen hard weg. En ze waren nog zo brutaal om verderop weer gewoon te wandelen, alsof er niets gebeurd was!"
"Mevrouw, mevrouw," onderbreekt de rechter haar, dat staat al allemaal in dit papier hier voor me!"
"Ja maar edelachtbare, ik wil nog even toevoegen de vraag of ik mijn spullen weer terugkrijg!"
De rechter glimlacht. "Even geduld, mevrouw, dan krijgt u antwoord op uw vraag."

Mevrouw Roodhart gaat zitten. De rechter wendt zich tot de andere getuigen, maar geen van hen wil het woord.
"Jan Kuiper en Jacobus Blom, sta op. Ik wil jullie nog een paar vragen stellen. Bekennen jullie schuldig te zijn aan genoemde feiten?"
Beide verdachten antwoorden met ja!
"Hoe kwamen jullie in Eemnes? Hadden jullie een rooftocht gepland?"
"Nee, edelachtbare," antwoordt Jacobus Blom, "ik kwam Jan in een herberg in Laren tegen. Die had daar een nacht geslapen en vroeg mij of ik meeging naar Baarn en Soestdijk."
"Zo, en toen besloten jullie om onderweg maar wat te stelen?"
"Nee, edelachtbare, dat stelen van die doeken deed ik eigenlijk zonder daarbij na te denken!"
"Zo erg is het al met je gesteld," reageert de rechter. "Jullie kunnen gaan zitten."
Dan komt opnieuw de Officier van Justitie aan het woord. Hij wil de samenleving verlossen van misdadigers als deze en eist een zware bestraffing.
De rechter knikt en zegt, dat hij zich gaat beraden. Dan verdaagt hij de zitting voor een half uur en gaat hij naar de naastgelegen kamer.

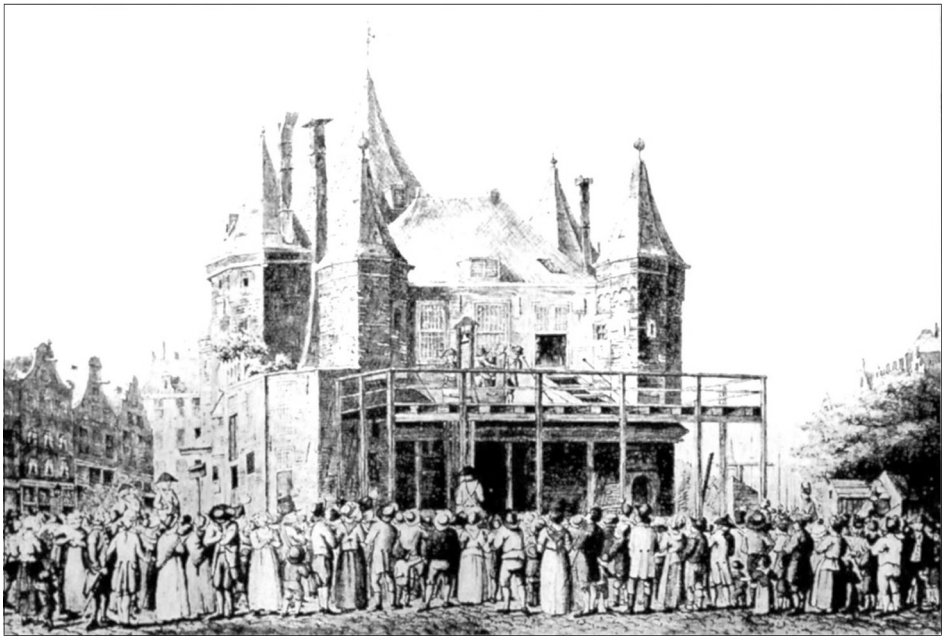

Een terechtstelling bij de Waag op de Nieuwmarkt te Amsterdam.

Recente foto van de boerderij Wakkerendijk 120.

Een half uur later wordt de zitting hervat. De rechter leest het vonnis voor: "Ik veroordeel Jan Kuiper, varensgezel en koopman, en Jacobus Blom, wolkammer en wever, wegens diefstal door meer dan een persoon gepleegd in Utrecht en in Eemnes-Buiten, mede gelet op de herhaling van dit feit tot de volgende straffen: eerstgenoemde persoon tot geseling en brandmerk op de rechterschouder met de letters TP op een schavot met de strop om de hals, aan de galg vastgemaakt, en tot 10 jaar vastzetting in een rasp- of tuchthuis. De tweede persoon tot ter pronkstelling voor ¼ uur op een schavot en 6 jaar vastzetting in een rasp- of tuchthuis. Bovendien zullen beiden de gestolen goederen moeten teruggeven of vergoeden.
Dit vonnis zal worden aangeplakt in Utrecht en Eemnes.
De uitvoering van dit vonnis zal geschieden binnen 24 uur te Amsterdam.
Hiermee sluit ik deze zitting."
Vrouw Roodhart slaakt een zucht van verlichting: haar doeken zou ze in ieder geval vergoed krijgen. En die twee boeven krijgen tenminste een gepaste straf. Boontje komt om zijn loontje, moet je maar denken!

Noten

1. (1) in: J.C.F. Baron d'Aulnis de Bourouill: Geschiedenis van Eemnes, 2 delen, ca 1899, manuscript (Gemeentearchief Eemnes)
2. (2) Meer hierover in: Maandblad Oud-Utrecht, augustus 2008, blz. 106-109.